

## באור פני מלך חיים<sup>1</sup>

לביאור סוגיית עיבור השנה – בכמה?

### שמעון אופיר

- א. הקדמה.
- ב. שלושה, חמישה ושבעה – כיצד ?
- ג. הני שלשה, חמשה ושבעה - כנגד מי ?
- ד. עיבור השנה.
- ה. ברכת כהנים.
- ו. רואי פני המלך.
- ז. איתערותא דלעילא ואיתערותא דלתתא.
- ח. סוף דבר.

### א. הקדמה

המשנה במסכת סנהדרין<sup>2</sup> מביאה את דעת רבן שמעון בן גמליאל לגבי מספר הדיינים הנצרכים לעיבור השנה:

”עיבור השנה... רבן שמעון בן גמליאל אומר: בשלשה מתחילין, ובחמשה נושאים ונותנים, וגומרין בשבעה. ואם גמרו בשלשה – מעוברת”.

1. משלי טז טו.  
2. בבלי סנהדרין ב, א.

על כך מביאה הגמרא<sup>3</sup>:

"תניא: כיצד אמר רבן שמעון בן גמליאל? בשלשה מתחילין, ובחמשה נושאים ונותנין, וגומרין בשבעה. אחד אומר לישב ושנים אומרים שלא לישב - בטל יחיד במיעוטו. שנים אומרים לישב ואחד אומר שלא לישב - מוסיפין עליהם עוד שנים, ונושאים ונותנין בדבר. שנים אומרים צריכה ושלשה אומרים אינה צריכה - בטלו שנים במיעוטן, שלשה אומרים צריכה ושנים אומרים אינה צריכה - מוסיפין עליהם עוד שנים, שאין המנין פחות משבעה.

הני שלשה חמשה ושבעה כנגד מי? - פליגי בה רבי יצחק בר נחמני וחד דעימיה, ומנו - רבי שמעון בן פזי. ואמרי לה: רבי שמעון בן פזי וחד דעימיה, ומנו - רבי יצחק בר נחמני.

חד אמר: כנגד ברכת כהנים,

וחד אמר: שלשה - כנגד שומרי הסף, חמשה - מרואי פני המלך, שבעה - רואי פני המלך.

תני רב יוסף: הני שלשה וחמשה ושבעה, שלשה - כנגד שומרי הסף, חמשה - מרואי פני המלך, שבעה - רואי פני המלך.

אמר ליה אביי לרב יוסף: עד האידנא מאי טעמא לא פריש לן מר הכי? -

אמר להו: לא הוה ידענא דצריכיתו, מי בעיתו מנאי מילתא ולא אמרי לכו?"

המשנה דנה במספר הדיינים הנצרכים לסוגי המקרים השונים. כל מקרה - כמה דיינים ישבו לדון בו. מיוחדת דעתו של רבן שמעון בן גמליאל בכך שישנם שלבים בדין - שלושה, חמישה ושבעה. על כך שואלת הגמרא שתי שאלות.

הראשונה: "כיצד"? כלומר במה דנים השלושה, מדוע מצטרפים עוד שניים ומדוע גומרין בשבעה. כיצד בפועל מתנהל דיון תוך כדי שינוי מספר הדיינים.

והשניה: "הני שלשה חמשה ושבעה כנגד מי?" - מדוע מתחייב שינוי זה, כנגד מי נישנו אלו שלושת המספרים. שאלה זו מתחזקת בעקבות הבנת מהותו של כל שלב בעיבור השנה, כדלקמן.

3. שם דף י, ע"ב.

**ב. שלושה, חמישה ושבעה: כיצד?**

כותב הרמב"ם<sup>4</sup>:

**"ובכמה מעברין אותה? מתחילין בשלשה דיינין מכלל סנהדרי גדולה ממי שסמכו אותן. אמרו שנים לא נשב ולא נראה אם צריכה עיבור אם לאו ואחד אמר נשב ונבדוק, בטל יחיד במיעוטו. אמרו שנים נשב ונראה ואחד אומר לא נשב, מוסיפין שנים מן המזומנים ונושאים ונותנין בדבר.**

**שנים אומרים צריכה עיבור ושלשה אומרים אינה צריכה, בטלו שנים במיעוטן. שלשה אומרים צריכה עיבור ושנים אומרים אינה צריכה עיבור, מוסיפין שנים מן המזומנין לה ונושאים ונותנין וגומרין בשבעה. אם גמרו כולם לעבר או שלא לעבר עושין כמו שגמרו, ואם נחלקו הולכים אחר הרוב בין לעבר בין שלא לעבר".**

השלושה דנים האם לישב, החמישה האם לעבר וכן השבעה.

ויש להבין: אם תפקידם של החמישה והשבעה שוה, מדוע צריך לחלקו לשני שלבים שונים – נסתפק בחמישה או שנדלג משלושה לשבעה?

מדברי רש"י על הסוגיה<sup>5</sup> נראה שחולק על הרמב"ם לגבי תפקידם של השבעה:

**"אחד אומר לישב - אחד מן השלשה אומר צריך לישב ולעיין אם צריכה לעבר שנה זו מפני האביב, או התקופות או פירות האילנות, כדלקמן. ושנים אומרים - אינו צריך להושיב בית דין על כך, שאין כאן ספק, דודאי אינה צריכה לעבר.**

**בטל יחיד במיעוטו - ולא ישבו החמשה עוד לעיין בדבר.**

4. הלכות קידוש החודש פרק ד' הלכות ט-י.  
5. סנהדרין י, ע"ב.

שנים אומרים לישב ואחד אומר שלא לישב - הולכין אחר השנים ויושבין לישא וליתן אם צריכה לעבר אם לאו, ומשא ומתן של עיבור צריך חמשה, לפיכך מוסיפין עוד שנים, ולקמן מפרש שלשה וחמשה ושבעה כנגד מי.

שנים אומרים צריכה - לעבר, ושלשה אומרים: אין צריכה, בטלו שנים במיעוטן ועומדין והולכין להם.

שנים אומרים אינה צריכה ושלשה אומרים צריכה - הולכין אחר הרוב, ומוסיפין עוד שנים להשלמת המנין, ומעברין."

השלושה מביעים את דעתם האם לישב או לא, כפי שכתב הרמב"ם. אין כאן דין עדיין - "אינו צריך להושיב בית דין על כך".

הדין יתחיל רק כשישבו חמישה: "ויושבין לישא וליתן אם צריכה לעבר אם לאו, ומשא ומתן של עיבור צריך חמשה". כבר יש ישיבה, ויש משא ומתן. לכן משתמש רש"י לגבי חמישה בהגדרה דינית: "הולכין אחר הרוב", לעומת השלושה לדידם כתב "הולכין אחר השנים" ולא הזכיר רוב, כי עדיין אין כאן דין.

ולכן מציין "ולקמן מפרש שלשה וחמשה ושבעה כנגד מי" רק בדברו על חמישה ולא בתחילת הסוגיה, כי רק כאן נקבע מספר הדיינים הנצרכים לדין ולמשא ומתן, ויש למצוא מקור למספר זה.

מהו, אם כן, תפקיד השבעה? "ומוסיפין עוד שנים להשלמת המנין, ומעברין". שבעה צריך לא כדי לדון, אלא מפני שזהו המניין הנצרך לכתחילה כדי לעבר את השנה. כך גם נראה מלשון הגמרא: "מוסיפין עליהם עוד שנים, שאין המנין פחות משבעה".

בניגוד לרמב"ם, שהשבעה אף הם נושאים ונותנים בדבר, לרש"י עניינם להשלים את המניין הניצרך.

לשיטת רש"י מובן מדוע מוסיפים שניים להשלים לשבעה, כי זהו המניין הניצרך לעיבור השנה. אולם עניין זה עצמו צריך ביאור – מה עניין השבעה, כמניין מיוחד לעיבור השנה?

## ג. הני שלשה חמשה ושבעה - כנגד מי?

שתי תשובות לכך מופיעות בגמרא, השואלת "הני שלשה חמשה ושבעה כנגד מי?"

התשובה הראשונה: "כנגד ברכת כהנים".

מבאר רש"י: "בפסוק ראשון שלש תיבות, והשני חמש, ושלישי שבע תיבות". כלומר, בפסוק הראשון של ברכת כהנים יש שלוש מילים, וכנגדן השלושה המתחילין, בשני חמש מילים וכנגדן חמשת הנושאים ונותנים, ובשלישי שבע, וכנגדן שבעת הגומרים.

יש לעמוד על הקשר שבין ברכת כהנים לעיבור השנה.

התשובה השניה: "שלשה כנגד שומרי הסף, חמשה מרואי פני המלך, שבעה רואי פני המלך".

מסביר רש"י: "כלומר אשכחנא דמלכותא דארעא שלשה ממונין, וחמשה ממונין, ושבעה ממונין, שלשה כנגד שומרי הסף בצדקיהו גבי גלות נבזראדן, והתם נמי משכחת חמשה מרואי פני המלך, ובאחשורוש אשכחן שבעה שרי פרס ומדי, ועיבור שנה מטכסיסי מלכות שמים הוא ליישב סדר השנים על מכונין".

כלומר, מצאנו פסוקים הקשורים למלכות אנושית בהם מובאים ממונין – שלושה, חמישה ושבעה. בהגלות נבזראדן את יהודה נאמר<sup>6</sup>:

6. מלכים ב כה יח-כ.

"וַיִּקַּח רַב טַבָּחִים אֶת שְׂרָיָה כֹּהֵן הָרֹאשׁ וְאֶת צַפְנִיָּהוּ כֹּהֵן מִשְׁנֵה וְאֶת שְׁלֹשֶׁת שְׂמָרֵי

הַסֵּף.

וּמִן הָעִיר לָקַח סָרִיס אֶחָד אֲשֶׁר הוּא פֶּקִיד עַל אַנְשֵׁי הַמְּלַחְמָה וְחַמְשָׁה אַנְשִׁים מֵרֵאֵי

פְּנֵי הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר נִמְצְאוּ בְּעִיר וְאֶת הַסֵּפֶר שֶׁר הִצָּבָא הַמְּצַבָּא אֶת עַם הָאָרֶץ וְשִׁשִּׁים אִישׁ

מֵעַם הָאָרֶץ הַנִּמְצָאִים בְּעִיר.

וַיִּקַּח אֹתָם נְבוּזַרְאֲדָן רַב טַבָּחִים וַיִּלְךְ אֹתָם עַל מֶלֶךְ בְּבַל רְבֹלְתָהּ."

בין הגולים נמנים שלושת שומרי הסף וחמישה מרואי פני המלך.

כשמסרבת ושתי לבוא לפני המלך הוא נועץ בחכמים יודעי העיתים, שתאורם הוא<sup>7</sup>:

"וְהַקָּרֹב אֵלָיו פָּרְשָׁנָא שְׁתֵּר אֲדַמְתָּא תְּרִשִׁישׁ מָרְס מָרְסָנָא מְמוּכָן שְׁבַעַת שְׂרֵי פָּרְס

וּמְדֵי רֵאֵי פְּנֵי הַמֶּלֶךְ הֵי־שָׁבִים רֵאשִׁנָּה בְּמַלְכוּתָּהּ."

כנגד שלושת שומרי הסף, חמישה מרואי פני המלך צדקיהו ושבעת רואי פני המלך

אחשוּרוש נעשה עיבור השנה בשלושה, חמישה ושבעה. זאת, מסביר רש"י, משום

שמלכות השמים כעין מלכות הארץ<sup>8</sup>, וכמו שבמלכות הארץ קיימים אלו כד גם

במלכות השמים. עיבור השנה הוא מטכסיסי מלכות השמים, כי הוא מיישב סדר

השנים על מכוּנן, ועל כן אף בו קיימים שלושה, חמישה ושבעה.

ויש להבין:

מדוע יישוב סדר השנים על מכוּנן קשור למלכות השמים?

מדוע נבחרו דוקא אלו, ולא אחרים המופיעים בפסוק (כשריה כהן הראש)?

7. אסתר א יד.

8. "מלכותא דארעא כעין מלכותא דרקיעא" [אוצר המדרשים (אייזנשטיין) עמוד תקיד].

תמהים בעלי התוספות<sup>9</sup>: "אין נראה שתקנו כנגד שרי העובדי גילולים!" כיצד מפרש רש"י שמלכות השמים נלמדת ממלכות אחשורוש, מלכות של עובדי ע"ז?

ומפרש ר"ת שהשבעה "הם שרי ישראל דאשכחן בסוף מלכים דהגלה נבוזראדן ג' שומרי הסף וה' רואי פני המלך ובסוף ירמיה כתיב ושבעה אנשים מרואי פני המלך". כלומר, השלושה והחמישה כפי שפרש רש"י, והשבעה קשורים לאותו מאורע – גלות נבוזראדן, כמתואר בירמיה<sup>10</sup>:

"וּמִן הָעִיר לָקַח סָרִיס אֶחָד אֲשֶׁר הָיָה פֶּקִיד עַל אַנְשֵׁי הַמֶּלֶחֶמָה וְשִׁבְעָה אַנְשִׁים<sup>11</sup> מֵרְאֵי פְּנֵי הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר נִמְצְאוּ בְּעִיר וְאֵת סֹפֵר שֵׁר הַצָּבָא הַמְצַבָּא אֶת עַם הָאָרֶץ וְשָׁשִׁים אִישׁ מֵעַם הָאָרֶץ הַנִּמְצָאִים בְּתוֹךְ הָעִיר".

אמנם גם לפי ר"ת עדיין קשות השאלות הקודמות.

בנוסף לכך יש לשאול על דו השיח שבין אביי לרב יוסף. רב יוסף שונה שהמספרים הללו הינם כנגד שומרי הסף וכו' כפי שהובא לעיל. אביי מתרעם עליו מדוע לא פירש זאת לבני הישיבה עד אז, ורב יוסף עונה שלא ידע שהם צריכים לזאת, ומוסיף - האם קרה ששאלתם ממני ולא נעניתם?

לכאורה הובאו הדברים עקב הברייתא ששונה רב יוסף, המוכיחה את אחת הדעות שהוזכרו קודם לכן. אך אם כך, מדוע ראתה הגמרא לנכון להביא גם את השיחה בין אביי לרב יוסף, שלא נראית כתורמת להבנת העניין?

9. ד"ה "שבעה".

10. פרק נב פסוק כה.

11. על הסתירה בין מלכים לירמיה כותב רש"י על הפסוק: "ובספר מלכים אמר 'וחמשה אנשים', השנים חשובים ולא חשובים כ"כ".

## ד. עיבור השנה

כדי לנסות לענות על שאלות אלה נצטרך לעמוד על עינינו של עיבור השנה.  
כותב רש"י על המשנה<sup>12</sup>:

**"עיבור השנה - שהיו בית דין יושבין ורואין אם צריכין לעבר מפני האביב והתקופה".**

עיבור השנה בא כדי לתאם בין שנת הלבנה לשנת החמה ולהשוות ביניהן<sup>13</sup>.

כיצד נוצר הפער בין השתיים?

על כך עונה הגמרא<sup>14</sup>:

**"רבי שמעון בן פזי<sup>15</sup> רמי, כתיב: ויעש אלקים את שני המאורות הגדולים, וכתוב: את המאור הגדול ואת המאור הקטן! אמרה ירח לפני הקב"ה: רבש"ע, אפשר לשני מלכים שישתמשו בכתר אחד? אמר לה: לכי ומעטי את עצמך! אמרה לפניו: רבש"ע, הואיל ואמרתי לפניך דבר הגון, אמעיט את עצמי? אמר לה: לכי ומשול ביום ובלילה, אמרה ליה: מאי רבותיה, דשרגא בטיהרא מאי אהני? אמר לה: זיל, לימנו בך ישראל ימים ושנים, אמרה ליה: יומא נמי, אי אפשר דלא מנו ביה תקופותא, דכתיב: והיו לאותות ולמועדים ולימים ושנים! זיל, ליקרו צדיקי בשמיך: יעקב הקטן, שמואל הקטן, דוד הקטן. חזייה דלא קא מיתבא דעתה, אמר הקב"ה: הביאו כפרה עלי שמיעטתי את הירח! והיינו דאמר ר"ש בן לקיש: מה נשתנה שעיר של ראש חדש שנאמר בו: לה' - אמר הקב"ה: שעיר זה יהא כפרה על שמיעטתי את הירח".**

12. סנהדרין ב, ע"א.

13. העיבור נילמד מ"שמור את חודש האביב" (דברים טז א). ראה מכילתא דרשב"י יב ב.

14. חולין ס, ע"א.

15. הוא העונה בסוגייתנו על השאלה "הני שלשה חמשה ושבעה כנגד מי?"

הקב"ה ממעט את הלבנה, ועל כך עליו, כביכול, להביא כפרה. הכפרה המלאה תהיה לעתיד לבוא<sup>16</sup>:

**"וְהָיָה אֹרֶךְ הַלְבָנָה כְּאֹרֶךְ הַחֲמָה וְאֹרֶךְ הַחֲמָה יִהְיֶה שְׁבַעֲתַיִם כְּאֹרֶךְ שְׁבַעַת הַיָּמִים בְּיוֹם חֶבֶשׁ ה' אֶת שֶׁבַר עֲמוֹ וּמַחֲץ מִכְתּוֹ יִרְפָּא."**

אז ישתווה אור הלבנה לאור החמה, כבתחילת הבריאה. אולם, כפרה מועטה וזמנית קיימת גם היום, בעולמנו זה: עיבור השנה. כשמתעברת השנה גדלה הלבנה ומשתווה לחמה, ואז מתכפר אותו פשע.

ועל כן מוסיפים אנו בשנה מעוברת<sup>17</sup> בתפילת המוסף של ראש חודש, היום בו מתחדשת הלבנה, את המילים "ולכפרת פשע". לאחר שתיים עשרה בקשות – לטובה, לברכה, לששון וכו' – כנגד י"ב חודשי השנה, באה הבקשה הי"ג, כנגד החודש הי"ג, חודש העיבור, שבו מתכפר אותו פשע וחוזרת בה הלבנה ממיעוטה.

הופעת הלבנה מבטאת את השראת השכינה בעולם:

**"אמר רבי אחא בר חנינא אמר רבי אסי אמר רבי יוחנן: כל המברך על החדש בזמנו - כאילו מקבל פני שכינה, כתיב הכא<sup>18</sup> 'החדש הזה' וכתוב התם<sup>19</sup> 'זה א-לי ואנוהו'<sup>20</sup>."**

16. ישעיהו ל כו.

17. כנהוג היום בנוסחי ספרד ואשכנז, וכרוב המנהגים הקושרים אמירה זו לשנת העיבור: "וכן יש אומרים ולכפרת פשע ויש שאינם אומרים רק בשנת העיבור ואפילו בשנת העיבור יש שאינם אומרים אותו אלא עד כלות חודש העיבור דהיינו עד אחר חודש אדר ובכל אלה נהרא נהרא ופשטיה וכל אחד יעשה כמנהג המקום" (משנה ברורה סימן תכג ס"ק ו).

18. שמות י"ב ב.

19. שמות ט"ו ב.

20. סנהדרין מב, ע"א.

על כן: "כל מי שספיקה בידו לעבר את השנה ואינו מעברה כאילו עובד עבודה זרה"<sup>21</sup>.

וכשמעברים בית הדין את השנה ניגלה עליהם ה': "בחצי הלילה אומרים לאב ב"ד: מבקשים אנו לעבר את השנה שתהא השנה הזאת י"ג חודש, גוזר את עמנו? והוא אומר להם: מה שדעתכם אף אני עמכם. באותה שעה יצא אור מבית המדרש ובא לפנייהם והיו יודעים שנתרצה להם האלקים שנאמר: זרח בחשך אור לישרים"<sup>22,23</sup>.

ונמשלו ישראל ללבנה:

"יפה כלבנה, למה נמשלו ישראל ללבנה? מה לבנה שולטת ביום ובלילה, כך ישראל שולטין בעולם הזה ובעולם הבא"<sup>24</sup>.

"ישראל מספרים תהילת ה"<sup>25</sup>. הופעתו של עם ישראל בעולם מבטאת את גילוי השכינה בו: "וְאַתֶּם עַדִּי נְאֻם ה' נְאֻנִי אֶ-לִי"<sup>26</sup>. פגימת הלבנה מבטאת מיעוט הופעת השכינה בעולם. ישראל, שנמשלו ללבנה, מופקדים על הוספת שכינה בעולם, מילוי הלבנה.

עיבור השנה, אם כן, מבטא מעט את הופעת השכינה, הלבנה, עם ישראל, באופן שלם.

21. ירושלמי חגיגה פרק ג הלכה א.

22. תהלים קיב ד.

23. שמות רבה טו ד"ה "החדש". וראה עוד בפרקי דר' אליעזר פרק ז, ובויקרא רבה כט ד"ה "רי יהושע"

24. מדרש תהלים מזמור כ"ב ד"ה "יפה כלבנה". וראה עוד סוכה כט, ע"א, שמות רבה פרשה טו ד"ה "החדש", פסיקתא רבתי הוספה ב.

25. אורות ישראל ותחייתו א.

26. ישעיהו מג יב.

## ה. ברכת כהנים

"וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר.  
 דַּבֵּר אֶל אֶהֱרֹן וְאֶל בָּנָיו לֵאמֹר כֹּה תִבְרְכוּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אָמֹר לָהֶם.  
 יְבָרְכֵךְ ה' וַיִּשְׁמְרֵךְ.  
 יָאֵר ה' פָּנָיו אֵלֶיךָ וַיַּחְנֶנֶךָ.  
 יִשָּׂא ה' פָּנָיו אֵלֶיךָ וַיִּשֶׂם לְךָ שְׁלוֹם.  
 וְשָׂמוּ אֶת שְׁמִי עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָנִי אֲבָרְכֵם."<sup>27</sup>

ברכת כהנים מבטאת הפניית פניו, כיכול, של ה' אל עם ישראל: "יאֵר ה' פָּנָיו", "יִשָּׂא ה' פָּנָיו". "יאֵר ה' פָּנָיו אֵלֶיךָ - כְּטַעַם בְּאוֹר פָּנֵי מֶלֶךְ חַיִּים"<sup>28,29</sup>. התגלות של חיבה כלפי עם ישראל: "יאֵר ה' פָּנָיו אֵלֶיךָ - יִרְאֶה לְךָ פָּנִים שׁוֹחֲקוֹת, פָּנִים צְהוּבוֹת"<sup>30</sup>, "פָּנֶיךָ הָאֵר בְּעַבְדְּךָ - כֵּךְ אָמַר דּוֹד: רְצוֹנְךָ אֵל תִּסְתַּכַּל בְּנוֹ בְּחִימָה אֵלָּא בְּמֵאוֹר פָּנִים, כְּשֶׁם שֶׁאָמַר מֹשֶׁה: יָאֵר ה' פָּנָיו אֵלֶיךָ וַיַּחְנֶנֶךָ"<sup>31</sup>.  
 הפניית פניו של ה' הלא היא גילוי שכינתו: "יאֵר ה' פָּנָיו אֵלֶיךָ - יִתֵּן לְךָ מֵאוֹר פָּנִים, ר' נֹתָן אֹמֵר: זֶה מֵאוֹר הַשְּׂכִינָה שֶׁנֶּאֱמַר: "קוֹמִי אוּרִי כִּי בָא אֹרֶךְ"<sup>32,33</sup>.  
 וגילוי שכינה זה מתבלט בברכת הכהנים: "מִשְׁגִּיחַ מִן הַחֲלוֹנוֹת"<sup>34</sup>, מִבֵּין כְּתִיפוֹת שֶׁל כְּהֻנִּים. מְצִיץ מִן הַחֲרוֹכִים, מִבֵּין אֲצַבְעוֹתֵיהֶם שֶׁל כְּהֻנִּים. עֵנָה דּוֹדֵי וְאָמַר לִי, מָה אָמַר לִי? יְבָרְכֵךְ ה' וַיִּשְׁמְרֵךְ"<sup>35</sup>.

27. במדבר ו כב-כז.

28. משלי טז טו.

29. ראב"ע במדבר ו כה.

30. רש"י במדבר ו כה.

31. מדרש תהלים מזמור קיט ד"ה "פָּנֶיךָ הָאֵר".

32. ישעיהו ס א.

33. ספרי במדבר מא.

34. שלושת הציטוטים משיר השירים ב ט-י.

35. פסיקתא דרב כהנא פרשה ה ד"ה דומה דודי.

מספר הדיינים המחליטים על עיבור השנה, המבטא הופעת שכינה מלאה בארץ, נילמד מברכת הכהנים, בה מתגלה השכינה לעם ישראל. וכשם שבברכת הכהנים יש שלושה שלבים ההולכים ומתקדמים: יברכך, ישא פניו ולבסוף ישא פניו וישם לך שלום, כך בעיבור השנה שלושה דנים אם לישב, חמישה נכנסים בעובי הקורה ומתיישבים ושבעה קובעים: מעוברת. "הני שלשה חמשה ושבעה כנגד מי?... כנגד ברכת כהנים".

## ו. רואי פני המלך

"ויקח רב טבחים את שְׁרֵיהֶן כֹּהֵן הָרֹאשׁ וְאֶת צְפִנְיָהוּ כֹּהֵן מִשְׁנֵה וְאֶת שְׁלֹשֶׁת שְׂמֵרי הַסֵּף.

וּמִן הָעִיר לָקַח סָרִיס אֶחָד אֲשֶׁר הוּא פֶקִיד עַל אַנְשֵׁי הַמְּלַחְמָה וְחַמְשָׁה אַנְשִׁים מֵרְאֵי פְנֵי הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר נִמְצְאוּ בְּעִיר וְאֶת הַסֵּפֶר שֶׁר הַצָּבָא הַמְצָבָא אֶת עִם הָאָרֶץ וְשָׂשִׁים אִישׁ מֵעַם הָאָרֶץ הַנִּמְצָאִים בְּעִיר.

וַיִּקַּח אֹתָם נְבוֹזְרָאֲדָן רַב טַבְחִים וַיִּלְךְ אִתָּם עַל מֶלֶךְ בְּבֵל רְבֵלְתָהּ"<sup>36</sup>.

נבוזראדן מגלה את יהודה בבבל. בין האנשים המצויינים במפורש בפסוק, בשל כבודם, נמצאים כהן הראש, כהן משנה, הפקיד על אנשי המלחמה, הסופר ועוד. מתוך רשימה זו יש שלוש קבוצות, שהמיוחד בהן הוא היותם המעגלים הסובבים את המלך – לשמירה ולייעוץ.

החיצוניים ביותר – שומרי הסף, העומדים על סף הכניסה אל המלך.

פנימה מהם – חמישה מרואי פני המלך. הם חלק מקבוצה מיוחדת, הזוכה לראות את פני המלך.

ופנימה מהם – שבעה, שהינם כל רואי פני המלך. קבוצה זו מופיעה גם היא בתקופה של גלות לעם ישראל:

36. מלכים ב' כה יח-כ.

**"וְהִקְרַב אֵלָיו פְּרָשָׁנָא שְׁתֵּי אֲדָמְתָא תְּרִישׁ מְרָס מְרָסָנָא מְמוּכָן שְׁבַעַת שְׁרֵי פְרָס  
וּמְדֵי רְאִי פְנֵי הַמֶּלֶךְ הֵי שְׁבִים רֵאשְׁנָה בְּמַלְכוּת" 37.**

כך מתנהלת במלכות הארץ הכניסה אל המלך וראייתו: בתחילה שלושה שומרי סף, כניסה פנימה אל חמישה מרואי פני המלך, והשיא – רואי פני המלך, בשבעה.

כשרוצה עם ישראל לראות את פני המלך ה', להשיב שכינתו אל הארץ בעיבור השנה – נכנס הוא אל המלך בשלושה, בחמישה ובשבעה דיינים. מלכות השמיים כעין מלכות הארץ<sup>38</sup>.

הפסוקים נאמרים בהקשר לגלות ישראל מעל אדמתו, גלותה של השכינה. כדי להשיב את השכינה יש לנקוט במהלך הפוך ממהלך הגלות, אך דומה בשלביו – ג', ה', ז'.

מדוע לומדת הגמרא לגמור בשבעה, לדעת רש"י, דוקא מאסתר?

לאסתר קשר הדוק לעיבור השנה:

**"רבי נחמיה אומר: הדסה שמה, ולמה נקראת אסתר - שהיו אומות העולם קורים אותה על שום אסתהר" 39.**

**"אסתהר - ירח, יפה כלבנה" 40.**

37. אסתר א יד.

38. הביטוי "שומרי הסף" מופיע גם בתאורים של מלכות שמים: " בשבעה היכלות יושב...ה' אלוקי ישראל... ובפתח כל היכל והיכל שומרי הסף שמונה" (היכלות רבתי פרק יז)

39. מגילה יג, ע"א.

40. רש"י שם. ובשמות רבה פרשה טו: "יפה כלבנה בגלות מדי, אתה מוצא בלילה אם אין הלבנה נראית ברקיע החשך בעולם ואין אדם יכול להלך אפילו תוך המדינה כיון שהלבנה נראית ברקיע הכל שמחין ומהלכין בדרך, כך בימי אחשוורוש שגזרו על ישראל להשמיד להרוג ולאבד ובאה אסתר והאירה לישראל שנאמר: ליהודים היתה אורה ושמחה, לכך כתיב יפה כלבנה בגלות מדי, ואם רצונך לידע שנדמית אסתר ללבנה כשם שהלבנה נולדה לשלשים יום כך אסתר אמרה: ואני לא נקראתי לבא אל המלך זה שלשים יום, לפיכך יפה כלבנה בגלות מדי".

אסתר משולה לירת. בסופה של השנה (החודש השנים - עשר), המבטא את הסוף - הגאולה השלמה<sup>41</sup> - בא ניצחונה של אסתר, ניצחון הלבנה, המשלים את הניסים והגאולות בעולם הזה. ועל כן זהו החודש המוכפל בעיבור השנה.

את מספר רואי פני המלך ה' נילמד מפרשיית רואי פני המלך אחשורוש, שבה נאמר: "וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ לַחֲכָמִים יִדְעֵי הָעֵתִים כִּי כֹן דָּבַר הַמֶּלֶךְ לַפְּנֵי כָּל יִדְעֵי דַת וְדִין"<sup>42</sup>, ועליה דרשו בגמרא: "וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ לַחֲכָמִים, מֵאַן חֲכָמִים - רַבָּנָן, יִדְעֵי הָעֵתִים - שִׁיּוּדְעִין לַעֲבֹר שְׁנַיִם וּלְקַבּוֹעַ חֲדָשִׁים"<sup>43</sup>. היודעים לעבר שנים יודעים את סוד ראיית פני המלך, גילוי שכינתו של ה' בארץ.

## ז. איתערותא דלעילא ואיתערותא דלתתא

"חד אמר: כנגד ברכת כהנים,

וחד אמר: שלשה - כנגד שומרי הסף, חמשה - מרואי פני המלך, שבעה - רואי פני המלך".

ברכת כהנים היא התגלות פני המלך ה' לעם ישראל. הוא מראה פניו אלינו, והוא מברך אותנו. כל הפעולות - מצידו: "יברכך ה' וישמרך, יאר ה'... ויחונך, ישא ה'... וישם לך". הבקשה והרצון להיפגש באים מלמעלה.

רואי פני המלך הוא תהליך הפוך. העם הוא שרוצה את ראיית פני המלך, והוא היוזם את הפגישה עימו. המהלך הוא של כניסה מבחוץ, מהארץ, פנימה, אל המלך:

41. "אמר רב אסי: למה נמשלה אסתר לשחר? לומר לך: מה שחר סוף כל הלילה - אף אסתר סוף כל הנסים" (יומא כט, ע"א).

42. אסתר א יג.

43. מגילה יב ע"ב.

בתחילה יש לעבור את הסף ואת שומריו, אחר כך להצטרף לקבוצה של מרואי פני המלך, ולבסוף להימנות על קבוצת רואי פני המלך, בשלמות<sup>44</sup>.

ברכת כהנים ורואי פני המלך הינן שתי צורות של מפגש והתגלות, כל אחת בכוון אחר.

ואכן מקבילות הן הפגישות:

כנגד שלושת שומרי הסף שלוש המילים המסתיימות בוישמרך.

כנגד חמישה מרואי פני המלך חמש המילים המבשרות כי יאיר ה' פניו.

וכנגד שבעת רואי פני המלך שבע המילים המבשרות כי ישא ה' פניו<sup>45</sup>.

**"תני רב יוסף: הני שלשה וחמשה ושבעה, שלשה - כנגד שומרי הסף, חמשה - מרואי פני המלך, שבעה - רואי פני המלך.**

**אמר ליה אביי לרב יוסף: עד האידנא מאי טעמא לא פריש לן מר הכי? -**

**אמר להו: לא הוה ידענא דצריכיתו, מי בעיתו מנאי מילתא ולא אמרי לכו?"**

רב יוסף הוא ראש הישיבה, מלמדו של אביי<sup>46</sup>. קבלת דבר מרבו דומה לקבלה מהשכינה: **"ומורא רבך כמורא שמים"**<sup>47</sup>. רב יוסף מלמד את תלמידיו על עיבור השנה כהקבלת פני המלך. שואלו אביי: מדוע לא לימדתנו זאת עד היום? מדוע אין הרב מתעורר ללמד את תלמידיו, מדוע אין ה' מתעורר להאיר פניו לעם ישראל? מדוע אין אתערותא דלעילא? עונה לו רב יוסף: אתם, התלמידים, צריכים לשאול מהרב שילמדכם. עם ישראל צריך להתעורר ולבקש את התגלות השכינה עליו. ואם רק יבקש עם ישראל - מיד יתגלה ה', האם קרה שקראנוהו ולא ענה אותנו? אם תהיה התחלה של אתערותא דלתתא, מיד תהיה כזו גם לעילא, ויפגשו הדודים.

44 יתכן שלכן עמ"י מגיע עד לשבע - מצידו, כששמונה שומרי סף היא כבר מציאות אלוקית, כדלעיל בהערה 38.

45. על ההקבלה העמידני תלמידי, גילעד נוימן.

46. "רב יוסף חלש, איעקר ליה למודיה, אהדריה אביי קמיה. היינו דבכל דוכתא אמרינן אמר רב יוסף. לא שמיע לי הדא שמעתא, א"ל אביי: את אמריתיה ניהלן, ומהא מתניתא אמריתיה ניהלן" (נדריס מא).

47. אבות ד יב.

ואכן, לומד רב יוסף את מנין מעברי השנה מרואי פני המלך, המבטאים אתערותא דלתתא – כפי שהוא דורש מתלמידיו, להתעורר הם ראשונים.

## ח. סוף דבר

מסכת סנהדרין עוסקת בענייני הסנהדרין, כמוסד השיפוטי של עם ישראל בארצו. בתוכה מכילה היא גם דיני כהן גדול, מלך ונביא. ארבעה אלה מהווים את המשכן<sup>48</sup> לשכינה בארץ.

עיבור השנה מבטא את השכינה המלאה של ה' בארץ. לכן עוסקת כאן הגמרא באריכות<sup>49</sup> בעניין זה, אף על גב שעיקר מקומו במסכת ראש השנה.

ביחוד קשור עיבור השנה למלכות ישראל:

”אפשר לשני מלכים שישתמשו בכתר אחד?”<sup>50</sup> מגדירה הלבנה את מעמדה.  
 ”דוד מלך ישראל חי וקיים!” מכריזים אנו בקבלת פני הלבנה מדי חודש.

המדרש<sup>51</sup> מתאר את מלכות ישראל כמקבילה להארת הלבנה:  
 ”הלבנה בראשון של ניסן מתחלת להאיר וכל שהיא הולכת מאירה עד ט”ו ימים ודסקוס שלה מתמלא ומט”ו עד שלשים אור שלה חסר, בל’ אינה נראית, כך ישראל ט”ו דור מן אברהם ועד שלמה... כיון שבא שלמה נתמלא דיסקוס של לבנה... ומשם התחילו המלכים פוחתין והולכין...עד שאבד צדקיהו את עיניו וחרב בית המקדש שנאמר<sup>52</sup> ורב שלום עד בלי ירח, עד ל’ דור שהיה לישראל מן המלכות.”

48. מלך, שופט, כהן, נביא.

49. מדרף י, ע”ב עד דף יג, ע”ב.

50. חולין ס, ע”א.

51. שמות רבה טו ד”ה ”החדשי”.

52. תהלים עב ז.

על חסרון המלכות מחפה בינתיים ברכת ה', הנאמרת לישראל על ידי הכהנים, הארת פני ה' לישראל, כפי שממשיך המדרש:

**"מן אותה שעה ועד עתה מי עושה שלום לישראל? ה', שנאמר: ישא ה' פניו אליך וישם לך שלום".**

**"וישם לך שלום בביתך, ר' נתן אומר: זה שלום מלכות בית דוד שנאמר: למרבה המשרה ולשלום אין קץ"<sup>53,54</sup>.**

מלכות ישראל, המאגדת תחתיה את שאר מוסדות השלטון בישראל, מהווה הכנה לקראת מלכות ה' השלמה, שממנה נמשך עיבור השנה, ראיית פני המלך ה'.

וניזכה לראות באור פני מלך חיים.

---

53. ישעיה ט ו.

54. ספרי במדבר מב.